

Srećemo je u tijeku pretpremijerne gužve i nakon povratka iz Beča, gdje za Wiener Festwochen dogov

a svoj buduću, ovaj put samostalni projekt, a u razgovoru se dotičemo svih važnijih točaka njene karijere.

NATAŠA

Razgovarala: BRANIMIRA LAZARIN
Fotografirala: SANDRA ŠIMUNOVIĆ/PIXSELL

RAJKOVIĆ

Što je loše u tome da se ponekad svi osjećamo loše?

Kad smo krenuli u istraživanje za projekt 'Luka sanjara' kroz razgovore o problemima konkretnih ljudi migranata, upoznavali smo ih na radionicama u Mariboru. To nismo mogli u Hrvatskoj. Problemi neuređene, nepripremljene, neskladne države isporučuju vam se na svakom pitanju, problemu ili temi koju radite ovdje. A iz toga onda slijedi sve ostalo što, očito, u realnosti emigranata u društvu mora ostati na retoričkoj razini. Pitaš, pitaš..., a valjda i slušaš što ti protagonisti migracije, ljudi konkretnih sudbina, mogu i moraju reći? Ne vidim ikakav problem u činjenici da svatko, ama baš svatko, shvati veličinu traume u kojoj netko ostaje bez vlastitog doma

Nastavak na sljedećoj stranici

Kad si izbjeglica. Osjećaj takvog odlaska, rastanka, puta u nepoznato nije romantičan. N

Natašu Rajković dugo nismo sreli na domaćoj kazališnoj pozornici. Donedavno, jer je njezina nova predstava "Van sebe", koju potpisuje s Ivanom Penovićem, premijerno izvedena na Dubrovačkim ljetnim igrama. Od te aktualnosti krećemo u razgovor s redateljicom čiji kazališni rad, u koautorstvu s Bobom Jelčićem, pripada onom dijelu domaćeg teatra kao autentičnom "dobrom općemu mjestu". Što to znači? Otprilike to da je kazališni opus tandema Rajković - Jelčić domaći "suvremeni klasik" i da takva odrednica ne zvuči rogobatno većini kazališne publike koja je, primjerice, od 2006. nadalje barem jednom pogledala njihovu kazališnu hit predstavu "S druge strane" iz Zagrebačkog kazališta mladih. Publika itekako pamti predstave njihove kazališne trilogije: "Promatranja" u varaždinskom kazalištu, "Usporavanja" i "Nesigurnu priču" u Teatru ITD, koje su dobile sjajne kritike i mnoge nagrade. Publika, jednako tako, ne može pamtiti mnoge njihove predstave i projekte koje su radili izvan Hrvatske, a bilo ih je doista cijenjenih u europskom teatarskom miljeu. To nas ne mora impresionirati, naravno. Radije bismo iz tih fakata izveli "univerzalističku" poantu njihova kazališnog rada kao intimistički pristup problemu običnih ljudi i njihovih sitnih egzistencija, na krajnje nenasilan i (anti)katarzičan kazališni način. Obično, obično: detonira ubojito. U konzervativnoj procjeni domaćeg teatra (a ta je dominantna) opus Rajković-Jelčić je u stazisu vječitih alternativaca. Njihovu kazališnu metodu je teško pripisati jer prirodnost izvedbe dovodi, očito, do "analitičkog" problema ovakvog tipa: je li to ili nije kazališni mainstream, kakva je to uopće gluma, što uopće radi dvoje redatelja u jednom komadu, zašto se te predstave pripremaju "sto godina"? Eto, takve čaršijske ili profesionalne "dvojbe" prate u stopu opus Nataše Rajković i njezin status unutar profesionalnog konteksta, otkud potreba da duljimo uvodno i razgovor dovedemo u centar autoričine mini retrospektive.

I na kraju, ali vrlo važno, naša je sugovornica 13 godina bila pomoćnica ravnatelja zagrebačkog Studentskog centra zadužena za kulturu, a smijenjena je po kratkom postupku krajem srpnja 2018. godine. Rajković je bila kulturna menadžerica i voditeljica programa "Kultura promjene" u jednom od najvažnijih (ne samo "alternativnih") središta kulture Zagreba, a smijenjena je nakon godina i godina borbe s Bandićevom administrativnom i upravljačkom klikom te ostalim akterima grijeha nečinjenja - od Sveučilišta preko nadležnog Ministarstva obrazovanja i tako dalje i tako okolo. S distance od nekoliko godina, kad shvaćamo da je nekadašnji alter kulturni centar

Zagreba sad prostor "velikog ništa" na mutnom putu do konačnog rezališta, ne mislimo da "cmoljimo za kulturom", kad o tome razgovaramo. Dakle, Rajković srećemo u tijeku pretpremijerne gužve i nakon povratka iz Beča, gdje za Wiener Festwochen dogovara svoj budući, ovaj put samostalni projekt. Osim svega, naša sugovornica predaje na zagrebačkoj Akademiji dramskih umjetnosti na Odsjeku za kazališnu režiju i radiofoniju te ima dobar pogled na mla-

Psihološki posve razumijem trenutak kad te osjećaj veteranske aure može prevladati pa doista misliš da si bio najpametniji i da je sve bilo 'zlatnije'. Ono, kao podsjećanje na slavno doba ITD-a iz 1960-ih i 1970-ih. Treba stati s tim: stvari se događaju drugačije, uvijek u simultanitetu, moramo ploviti s trenutkom, a ne ostati u svojem vremenu, kaže naša sugovornica

du generaciju profesionalca. Eto, i u činjenici predstave "Van sebe", koja igra ovo ljeto u Dubrovniku, riječ je o koautorstvu s Ivanom Penovićem, jednim od eksponiranih mladih autora. Predstava je nastala u sklopu EU projekta "Luka sanjara" s partnerima Kulturanova iz Novoga Sada i Slovenskog narodnog gledališča iz Maribora. Igraju Nikša Butijer, Nataša Kopeč, Romina Tonković, Suzana Brezovac i Pavle Vrkljan, a bavi se problemom uloge emigranata u europskom okruženju i razlike u statusu pojma "građanin Europe", koji migranti, možda, mijenjaju.

"Pandemija nas je spriječila da ovaj projekt za Dubrovačke ljetne igre realiziramo prošle godine, ali smo na njemu radili kroz istraživačke radionice čitavo vrijeme. Premijere naših partnera u projektu već su održane u matičnim sredinama, a bit će ponovno izvedene sad u Dubrovniku. Intendantica Iğara, Dora Ruždjak, i Saša Božić kao voditelj dramskog programa zamislili su da domaću predstavu radimo Penović i ja. Velika je generacijska razlika među nama, a uz činjenicu da nikad nismo surađivali, ovo je eksperiment koji može, čini mi se, ispasti zanimljiv. Ne možete autorski tandem stvoriti umjetnim putem: taj se dogodi ili ne, zbog čega smo se odlučili za koncept nekovrskog 'jedinstva u različitosti' na zadanu temu - iako je zapravo riječ o dvije predstave na različitim lokacijama", kaže Nataša Rajković. Na Dubrovačkim igrama nije nova gošća, prvi put su Jelčić i ona režirali ondje 2003. hvaljenu "Radionicu za šetanje, pričanje i izmišljanje". A tandem Rajković - Penović ima, uz zadanu temu, i jasnu "poantu" predstave o emigrantima i nama. Emigracija u Europi je širok pojam, historijski i

svakodnevno, a kišobranska ideja empatije kao ključa solidarnosti je... neistrošiva, popularna, moćna, izlizana, kakva?

"Empatija je najjača emocija u svijetu, jedina koja je poželjna i potrebna bilo kojem društvu", počinje redateljica. Naravno, nstavljamo mi, kao plutajući alibi odgovor na svako zajedničko pitanje unutar EU: traži se umjetničko osnaživanje pojma?

"Nema se što prigovoriti ni temi ni ideji njezina osnaživanja. Ali je činjenica da

europske politike oblikuju teme i nameću im umjetnicima ne osluškajući probleme odozdo. Nije to stara stvar, nego nužnost rada u suvremenim uvjetima, ali i ozbiljno pitanje za sistem EU politika", kaže Rajković. Pitanje upućeno EU politikama u kulturi je pitanje za poštanski sandučić bez adrese, što s tim? "Naravno, ali je važno shvatiti reperkusije tog pitanja, ako je ono i retoričko. Kad smo krenuli u istraživanje za ovaj projekt kroz razgovore o problemima konkretnih ljudi migranata, upoznavali smo ih na radionicama u Mariboru. To nismo mogli u Hrvatskoj. Problemi neuredene, nepripremljene, neskladne države isporučuju vam se na svakom pitanju, problemu ili temi koju radite ovdje. A iz toga onda slijedi sve ostalo što, očito, u realnosti emigranata u društvu mora ostati na retoričkoj razini. Pitaš, pitaš..., a valjda i slušaš što ti protagonisti migracije, ljudi konkretnih sudbina, mogu i moraju reći? Ne vidim ikakav problem u činjenici da svatko, ama baš svatko, shvati veličinu traume u kojoj netko ostaje bez vlastitog doma. Kad si izbjeglica. Osjećaj takvog odlaska, rastanka, puta u nepoznato nije romantičan. Nego taj koji nas posramljuje kao ljude što u komotnosti vlastitih života izbjegavaju loše slike. Jer, znate, ružne slike znaju proganjati čovjeka, dok je nekonfliktna slika tako skladno statična. A minimum na koji bismo morali pristati je odluka - kad već nije potreba - da se otvoriš za tu sliku koja će te proganjati. Da pristaneš da te proganjaju loše slike ljudi i njihovih nelijepih života, koji s tobom dijele zajednički prostor i vrijeme. Što je loše u tome da se ponekad svi osjećamo stvarno loše?", razmišlja naša sugovornica. Predstavu u koautorstvu s Penovićem i izvedbenim ansamblom radila je, za pojam njezina rada u teatru, neizmjereno kratko. Jer je tandem Rajković - Jelčić bio poznat po tome da radi malo, radi polako. "To je bio luksuz koje si današnje generacije ne mogu priuštiti. Nitko više nema tu blagodat da predstavu radi tri mjeseca, kako smo radili Bobo i ja", kaže Rajković, čije su predstave prepoznatljive po izvedbenom jeziku koji dolazi "organski" iz dinamike grupe na sceni: odozdo. "Bobo i ja smo godinama razvijali metodu rada da bismo došli do takve glume, do

taj koji nas posramljuje kao ljude koji u komotnosti vlastitih života izbjegavaju loše slike

tog izvedbenog postupka i ishoda. Ako prihvatimo da nam je kazališni cilj to da živo biće hoda scenom, a ne nekakav konstrukt ili 'karakter u naznaci', da na sceni doista 'dobiješ' čovjeka o kojemu nešto možeš misliti - onda je možda lakše shvatiti da je u našim predstavama glumac autor tog 'bića na sceni'. Za proces takvog sazrijevanja neizostavno je fizičko, zajedničko provedeno vrijeme. Na početku našeg rada ljudi su u predstavama često govorili: ma da, improvizacije! Ali ne. Riječ je o razvoju čitavog materijala iz onoga što ti je datost: konkretan glumački kasting, konkretan prostor. Iz toga smo uvijek kretali", naglašava Rajković i to radi s razlogom jer su njihove predstave najprije imale oduševljen prijam kod publike i vrlo zbuđen odgovor profesionalnog kruga. Ono plauzibilno da, ali u čemu je posebna kvaka? **"I razumijem tu zbuđenost, jer se na našim predstavama nije vidjela školska gluma. Bilo je otvoreno izraženih mišljenja da je kod nas riječ o improvizaciji na sceni bez većeg redateljskog pokrića ili da je - kako je svojedobno napisao jedan domaći kritičar - 'gluma flah'. Sjećam se da je jednom nakon izvedbi 'Usporavanja' Ani Karić koja igra na sceni prišla kolegica njezine generacije i rekla: 'Pa ti ništa tu ne glumiš!'. I shvatila sam to kao najbolji mogući kompliment**

bez obzira na to što ga tad nije bilo ugodno čuti", kaže redateljica. Tandemski rad s Bobom Jelčićem kratko opisuje kao "dosta konfliktan". "Uvijek je bila borba, često žestoka, borba ideja. Bobini prigovori su uvijek bili na tragu: to se tako ne radi. To se tako ne može! Ne možeš glumcu reći ovo i ono, pogotovo ne možeš reći da nešto ne znaš", kaže Rajković, koja obrazovanjem nije kazališna redateljica, nego je završila studij komparativne književnosti i filozofije na zagrebačkom Filozofskom fakultetu. "Znam, ovakvi prigovori danas možda zvuče glupo, ali su naše borbe i konflikti ispali produktivni i pozitivni. Na kraju dođeš do zaključka da bilo kome u kazališnom procesu možeš reći da nešto ne znaš, ako doista ne znaš. Uzdizati redatelja u kazalištu jer je naprosto - redatelj? Ne. Odlično je Goga Vnuk nazvala svoju novu knjigu o Eurokazu 'Trošenje vremena'. Isključivo se o tome, naime, radi u kazalištu: onakav si kako shvaćaš kazališno vrijeme", objašnjava redateljica, odrasla u fascinaciji zagrebačkom alter kazališnom scenom 1980-ih i, osobito, kulturnom kazališnom društinom Kugla glumište, koja je od sredine 1970-ih promijenila pogled na prirodu i moć domaćeg teatra, i to ne samo alternativnog, bez obzira na to što se to teško priznaje u klasičnom okruženju. Rajković je, logično, hladna kao led na

stereotipe unutar tog polja. Uostalom, zato je kao upraviteljica programa kulture u prostoru Studentskog centra od 2005. do 2013. inzistirala na slobodi u procesu autorskih pokušaja i pogreške, naporu reinencije rada u kulturi bez kompleksa uspješnosti i etabliranja u reprezentativnoj zajednici - i imala raznolikih neprijatelja. Ali ne bismo ponavljali umornu hrvatsku bilancu. To kažemo, a sugovornica otpije gutljaj ledenog pića, kimne i kaže: "Idemo dalje".

"Pojam alternative u suvremenom kazalištu ne razumijem. I nisam se imala namjeru baviti kazalištem u životu. Kao i svi moje generacije, gledala sam predstave i filmove koji su u Zagrebu u to vrijeme bili nasušno važni. A kad bih odlazila u Gvelli ili HNK, svaki put bih izašla... malo deprimirana. Nemaš pojma, jako si mlad, ali kužiš da ti je ta 'gluma na rampu' izuzetno odbojna. Kako je uopće moguće da se glumac obraća glumcu iza sebe, a gleda ravno u publiku: nikad se nisam prestala čuditi tome", smije se redateljica, koja je tandemski rad s Bobom Jelčićem počela 1990-ih, kad je Jelčić bio na studiju režije, ogorčen svime što se u teatru, navodno, ne može.

"Krenuli smo iz negacije, nezadovoljstva postojećim institucionalnim kazalištem.

Nastavak na sljedećoj stranici

Ovakvi prigovori danas možda zvuče glupo, ali su naše borbe i konflikti ispali produktivni i pozitivni.

Oboje smo se našli u opčinjenosti knjigom Bothea Straussa 'Teorija prijetnje'. Bobo je nabavio VHS snimke predstava Luca Bondyja, a ja svu moguću literaturu na koju nas je inspirirao Strauss. I doista, iz fascinacije drugačije vrste kazališnog pisma osjećali smo se jakima, energičnima. Krešo Dolenčić je prvi Bobi dao da nešto režira: bio je to mali komad, Straussov 'Turistički vodič', bila je 1993. godina. Jedino, nisu znali kako da me potpišu, na temelju čega da me plate? Pa su rekli: ajde, dramaturginja. Prijatelj dramaturg mi je na to rekao: nemoj, dramaturzi su ti oni koji nose kave na probama", kaže Rajković, koja nikad nije imala ni problem ni frustracija što nije "autentične" kazališne struke. Štoviše, studentima na zagrebačkoj Akademiji nastoji prenijeti uvjerenje da je široko humanističko obrazovanje ključ svega u umjetnosti.

"Paranoje o dehumanizaciji, umjetnoj inteligenciji i razvoju tehnologije... Procesi na koje ne možemo utjecati počeli su prije vas i s vama ne završavaju. Svojim ih načelima jedino možemo regulirati, jednako kao i empatiju. Da bi netko uopće shvatio što je to 'empatija', mora proći kroz barem osnovno umjetničko obrazovanje. Htjeli to ili ne, umjetničko obrazovanje je preduvjet etičnog čovjeka", govori redateljica. A ima li onda smisla pitanje međugeneracijskog razumijevanja unutar struke?

"Ne radim usporedbe. Toga se jako čuvam, jer se bojim da se i meni ne dogodi ono što se dogodilo generaciji prije mene. Naime to da misliš da je bilo najbolje ono što se dogodilo tebi, kad si bio ondje gdje si bio. Takvih se senzacija bojim, to je strašno.

Iako, psihološki posve razumijem trenutak kad te osjećaj veteranske aure može prevladati pa doista misliš da si bio najpametniji i da je sve bilo 'zlatnije'. Ono, kao podsjećanje na slavno doba ITD-a iz 1960-ih i 1970-ih. Treba stati s tim: stvari se događaju drugačije, uvijek u simultaniteta, moramo ploviti s trenutkom, a ne u 'svojem vremenu' ostati", kaže naša sugovornica. A je li joj moguće baciti pogled kroz naočale svojih studenata, mladih profesionalaca? Što vidi?

"Ne znam kako izgleda pogled kroz njihove oči, naravno. Ali mislim da im je dobro, mladi su. I svi su zabrinuti, to vidim. A kad ih gledam, slušam... E da, to bi mogao biti pogled kroz njihove oči. Primjećujem, ipak, da nemaju dovoljno odgovornosti u vlastitom radu. Niti svijest niti potrebu da trebaju više pročitati, vidjeti, slušati, tražiti. I čini mi se da mlade generacije misle da je kontekst u kojemu ovdje jesu jedini moguć, jedini izvediv. A nije, nikako nije! Niti su oni jedini niti je njihovo najuže okruženje jedino. Kazalište je oduvijek osuđeno na tržište: mi smo izašli iz Hrvatske i jedino zahvaljujući tome mogli smo preživjeti

Razmjena, suodnos, putovanja. Imam dojam da mlade generacije to ne shvaćaju dovoljno, a naprosto trebaju izaći iz ovoga konteksta. Moraju, jer je ovaj kontekst nepotpun, lažan: nije istina jedino ono što vidiš u susjednom teatru, nije jedino kazalište ono koje vidiš kao rad svoga kolege

kao honorarci. Tad je bilo tržište i danas je tržište, takav je kazališni posao. Razmjena, suodnos, putovanja. Imam dojam da mlade generacije to ne shvaćaju dovoljno, a naprosto trebaju izaći iz ovoga konteksta. Moraju, jer je ovaj kontekst nepotpun, lažan: nije istina jedino ono što vidiš u susjednom teatru, nije jedino kazalište ono koje vidiš kao rad svoga kolege. Ne", odlučno će redateljica. I za kraj, univerzalna aktualnost: utjecaj pandemijske promjene na teatar? U čemu bi bila?

"Ne vidim nikakvu promjenu, osim što je pandemija donijela epidemiološke mjere koje svi znamo. To je ta promjena. I ne razumijem pitanje koje se često postavlja, a koje brine hoćemo li se baviti pronalaženjem novih oblika teatra.

Ako snimate predstavu, to više nije teatar. Jednostavno je. Ne mislim, dakle, da je pandemija donijela ikakve, kamoli strukturne promjene u kazalištu, iako bi bilo dobro da pandemijska situacija preokrene nabolje ono što i ranije nije bilo dobro", jasno će Rajković pa nastavlja:

"Pandemija nije uspjela u pokušaju da svijet okrene na nematerijalan, drugačiji pogled. Jer nije sve mjerljivo. U umjetnosti ništa nije mjerljivo. Što znači da je neku predstavu vidjelo sto ljudi, a drugu samo dvadeset? Ništa, ne znaš je li pokrenula ijednog čovjeka. Ali zanimljiv mi je fokus na arhitekturu kazališnog prostora, tu se čini da kazalište doista 'odlazi iz institucije' u prirodu, van. Kao što je to bilo kod starih Grka, kojima je teatar u prirodi značio inkluzivnost, to je bila umjetnička intencija par excellence. Dakle, ako je povratak ideji teatra starih Grka učinak postpandemijskog izmještanja scene izvan zidova, meni se itekako sviđa. Predstavu koju ću raditi na festivalu Wiener Festwochen sljedeće godine također planiram izvesti vani. Zamislite, vidite zvijezde dok gledate predstavu ili čekate snijeg. Izvedivo, perspektivno. 'Novo staro' u teatru. Ima smisla".